

БЕЛАРУСКАЯ АРФАГРАФІЯ: ІНТЭРАКТЫЎНЫ ПРАКТЫКУМ

Правапіс звонкіх і глухіх зычных

У артыкуле змяшчаюцца метадычныя рэкамендацыі па выкарыстанні інтэрактыўнай дошкі пры навучанні беларускай арфаграфіі. Апісваецца змест інтэрактыўнага модуля “Правапіс звонкіх і глухіх зычных”, раскрываюцца дыдактычныя задачы, вырашэнню якіх падпарадкаваны інтэрактыўныя практыкаванні; прыводзіцца інструкцыя для карыстальнікаў.

Ключавыя словы: *інтэрактыўная дошка, беларуская арфаграфія, інтэрактыўны модуль.*

The article contains guidelines on the use of interactive whiteboards in the study of Belarusian spelling. It describes the content of the interactive module “Spelling voiced and unvoiced consonants” disclosed didactic tasks which are subject to interactive exercises; provides instructions for users.

Увазе настаўнікаў беларускай мовы прапануецца інтэрактыўны модуль “Правапіс звонкіх і глухіх зычных” вучэбна-метадычнага дапаможніка “Беларуская арфаграфія: інтэрактыўны практыкум” (праграма Smart Notebook). Модуль можа быць выкарыстаны на вучэбных занятках у V класе (раздзел “Фанетыка і арфаэпія. Графіка і арфаграфія”), VI–IX класах (развіццё і ўдасканаленне арфаграфічнай пісьменнасці школьнікаў пры навучанні марфалогіі і сінтаксісу), а таксама на факультатывых занятках.

Для навігацыі па модулі і работы з ім выкарыстоўваюцца наступныя ўмоўныя абазначэнні:

 – раздзел “Арфаграфічны трэнажор”;

 – раздзел “Паляванне на памылку”;

 – раздзел “Паэтычная старонка”;

 – раздзел “Тэст для самаправеркі”;

 – раздзел “Папераджальны зрокавы дыктант”;

 – раздзел “Тлумачальны зрокавы дыктант”;

 – сімвал, пры націсканні на які адбываецца пераход да тытульнага слайда;

 – сімвал, націсканне на які дазваляе звярнуцца да тэксту арфаграфічнага правіла;

 – бланк для выканання задання;

 – рубрыка “Біяграфія слова”;

 – рубрыка “Тавары і пішы правільна”;

 – рубрыка “Правільнасць маўлення”;

 – рубрыка “Назвы на карце Беларусі”;

 – рубрыка “Звярніце ўвагу”;

 – “Тлумачальны слоўнік”.

Для дэманстрацыі інтэрактыўнага модуля на вучэбных занятках трэба перайсці ў поўнаэкранны рэжым работы (.

Слайд 1 (тытульны). *Дыдактычная задача* – актуалізаваць веды вучняў аб правапісе літар, што абазначаюць звонкія і глухія зычныя гукі.

Клікнуўшы левай клавiшай мышы па зычных (*б – п, д – т* або *г – х*), можна перайсці да тэксту правіла (слайд 22). Тытульны слайд дазваляе таксама перайсці па гіперспасылцы да любога з раздзелаў інтэрактыўнага модуля (“*Арфаграфічны трэнажор*”, “*Паляванне на памылку*”, “*Паэтычная старонка*”, “*Тэст для самаправеркі*”, “*Папераджальны зрокавы дыктант*”, “*Тлумачальны зрокавы дыктант*”).

Слайд 2 (раздзел “Арфаграфічны трэнажор” – слайды 2–13).
Дыдактычная задача – вызначыць, якія звонкія і глухія зычныя гукі могуць абазначаць прыведзеныя літары (спалучэнні літар).

Згодна з прапанаваным узорам вучні пры дапамозе інструмента “Пяро” () упісваюць у квадратныя дужкі парныя звонкія і глухія зычныя. Для праверкі трэба пацягнуць уніз стрэлку пад кожнай схемай – з’явіцца правільныя адказы.

Слайд 3. *Дыдактычная задача* – абгрунтаваць правапіс літар, што абазначаюць звонкія і глухія зычныя гукі, у словах тэксту.

Вучні даюць тэксту загаловак, выкарыстоўваючы словы з тэксту (“Маляўнічы кут”, “Вёска Казакі”), пасля чаго вусна каменціруюць правапіс выдзеленых літар у словах *горад*, *кут*, *вёска* і інш. Для тлумачэння правапісу літары *б* у слове *Віцебшчына* настаўнік можа паведаміць, што назвы гарадоў на *-ск* /*-цк*, як правіла, утвораны ад гідронімаў: *Бабруйск* – горад, пабудаваны на беразе ракі *Бабруі* (цяпер *Бабруйка*), *Віцебск* – на рацэ *Віцьба*, *Полацк* – на *Палаце* і да т.п.; падобныя спецыфічныя беларускія назвы “з’яўляюцца візітнай карткай нашага самабытнага славянскага краю” [1, с. 248]. Такім чынам, праверыць правапіс літары *б* у слове *Віцебшчына* можна шляхам падбору праверачнага слова – *Віцьба*.

Слайды 4, 5. *Дыдактычная задача* – вызначыць, якія літары (спалучэнні літар) пішуцца ў словах.

Вучні выбіраюць з дужак літары (спалучэнні літар), што пішуцца ў словах, падкрэсліваюць іх, выкарыстоўваючы інструмент “Пяро”, напрыклад: *абе(т/д)*, *ка(з/с)ьба* і да т.п. Для праверкі трэба клікнуць па літарах *б* – *п*, размешчаных справа на слайдзе, – з’явіцца правільна напісаныя словы. Работа са словамі, змешчанымі на слайдзе 4, праводзіцца пад кіраўніцтвам настаўніка; слайд 5 разлічаны на самастойную работу вучняў з наступнай калектыўнай праверкай.

Слайд 6. *Дыдактычная задача* – падабраць сінонімы да прапанаваных слоў, вызначыць, якія літары пішуцца ў словах-сінонімах.

Вучні павінны ўпарадкаваць словы ў правым слупку ў адпаведнасці з заданнем, пасля пры дапамозе інструмента “Пяро” падкрэсліць арфаграмы ў дужках. Для праверкі правільнасці выканання задання трэба сумясціць малюнкi зорчак – з’являцца правільныя адказы.

Слайды 7, 8. *Дыдактычная задача* – вызначыць, якія з прыведзеных у дужках літар пішуцца ў словах.

Пры дапамозе інструмента “Пяро” вучні падкрэсліваюць патрэбную літару (спалучэнне літар). Для праверкі трэба націснуць на арфаграму ў дужках. Пры націсканні на правільны адказ літара (спалучэнне літар) зменіць колер на чырвоны; пры выбары няправільнага адказу літара (спалучэнне літар) знікне.

Слайд 8 змяшчае рубрыку “Правільнасць маўлення”: перацягнуўшы сімвал да левага краю слайда, вучні могуць пазнаёміцца з семантыкай і правапісам амонімаў *уперамешку* ‘у перамяшаным выглядзе, у беспарадку’ і *ўперамежку* ‘папераменна чаргуючыся адно з другім, размяшчаючыся ў пэўным парадку’.

Работа са сказамі, змешчанымі на слайдзе 7, праводзіцца пад кіраўніцтвам настаўніка; слайд 8 разлічаны на самастойную работу вучняў з наступнай калектыўнай праверкай.

Слайд 9. *Дыдактычная задача* – уставіць прапушчаныя літары ў словы – назвы гарадоў Беларусі.

З дапамогай інструмента “Пяро” вучні ўпісваюць у словы прапушчаныя літары. Для праверкі трэба клікнуць па тапонімах – з’являцца правільна напісаныя словы. Настаўнік можа прапанаваць вучням паказаць гарады Стоўбцы, Нясвіж, Слаўгарад, Крупкі і інш. на карце Беларусі. Праверка ажыццяўляецца шляхам націскання на жоўтую кропку на карце (каля сініх кропак з’яўляюцца назвы гарадоў).

Пад рубрыкай “Назвы на карце Беларусі” () прыводзіцца лінгвакультуразнаўчая інфармацыя: паведамляецца пра паходжанне тапонімаў, утвораных ад слова *пруд*.

Слайд 10. Дыдактычная задача – знайсці ў тэксце словы, напісанне якіх адпавядае правілу “Правапіс звонкіх і глухіх зычных” (практыкаванне накіравана на развіццё ў вучняў арфаграфічнай пільнасці).

Выкарыстоўваючы інструмент “Пяро”, вучні падкрэсліваюць арфаграмы ў словах тэксту.

Слайд змяшчае рубрыку “Гавары і пішы правільна” (увага вучняў акцэнтуюцца на словах, якія заканчваюцца на два звонкія зычныя). Для азнаямлення з лінгвістычнай інфармацыяй трэба перацягнуць сімвал да левага краю слайда.

Для праверкі правільнасці выканання дадатковага задання (знайсці ў тэксце слова, у якім аглушаюцца два зычныя гукі) трэба націснуць на слова *пад’езд* – яно зменіць колер на чырвоны, у ніжняй частцы слайда з’явіцца запіс слова ў фанетычнай транскрыпцыі.

Слайды 11, 12. Дыдактычная задача – перакласці тэкст на беларускую мову.

Перакладу папярэднічае слоўніковая работа: знаёмства з беларускімі адпаведнікамі да слоў *медлительный, бросок, прыжок*, а таксама з семантыкай слоў *дриблингуюшь, пенальти*. Клікнуўшы па выдзеленых у тэксце словах, можна перайсці па перакрываючай гіперспасылцы да “Глумачальнага слоўніка” (слайд 21).

Для таго каб звярнуць увагу вучняў на абмежаванае ўжыванне кароткіх форм прыметнікаў у беларускай мове (рус. *медлителен, быстр, популярен* – бел. *марудлівы, хуткі, папулярны*), трэба перацягнуць сімвал да левага краю слайда.

Пасля перакладу тэксту “Гандбол” з рускай мовы на беларускую трэба клікнуць па кнопцы “Праверка” () – з’явіцца тэкст на беларускай мове.

Слайд 13. Дыдактычная задача – запісаць прыказкі згодна з арфаграфічнымі нормамаі.

Вучні запісваюць прыказкі ў сшыткі. Для праверкі правільнасці выканання задання трэба перацягнуць словы, у якіх звонкія зычныя аглушаюцца (*мя[т]ком, лы[ш]кі, абэ[т]* і інш.), у блакітны прамавугольнік у ніжняй частцы слайда – з’яўца словы, запісаныя згодна з арфаграфічнымі нормамаі.

Прыведзеныя прыказкі аб’яднаны тэмай “Гасціннасць”. Варта прапанаваць вучням дапоўніць пералік беларускіх прыказак, што ілюструюць гэту рысу нацыянальнага характару. Пры ўзнікненні цяжкасцей можна даць заданне аднавіць прыказкі па пачатку:

- *Будзеш частаваць гасцей – будуць... (прыходзіць часцей);*
- *Што маю, ... (тым прымаю);*
- *Госць у хаце – ... (Бог у хаце);*
- *Госць на парог – гаспадыня... (за пірог).*

Слайд 14 (раздзел “Паляванне на памылку”). *Дыдактычная задача* – знайсці словы, у якіх парушаны арфаграфічныя нормы.

Вучні знаходзяць у кожным радку слова, у якім дапушчана арфаграфічная памылка, і “пяром” запісваюць яго ў блакнот у адпаведнасці з арфаграфічнай нормай. Для праверкі выкарыстоўваецца “лупа” () , якая пры наведзенні на словы дазваляе ўбачыць арфаграфічныя памылкі.

Слайд змяшчае рубрыку “Біяграфія слова”, якая знаёміць вучняў з паходжаннем слова *айсберг*. Для азнаямлення з этымалагічнай даведкай трэба перацягнуць сімвал да левага краю слайда.

Слайд 15 (раздзел “Паэтычная старонка”). *Дыдактычная задача* – на аснове паэтычнага тэксту рашыць лексічныя і арфаграфічныя задачы.

Спачатку вучні чытаюць верш У. Верамейчыка “Мазырскі кірмаш”, тлумачаць сэнс апошняга сказа. Лексічныя і арфаграфічныя заданні змешчаны пад сімвалам , які трэба перацягнуць да сярэдзіны слайда, каб прачытаць заданне (пасля прачытання задання рэкамендуецца вярнуць сімвал у зыходнае становішча). Для праверкі правільнасці выканання лексічнага задання

(знайсці ў вершы слова, што мае значэнне ‘яблыкі, якія спеюць, калі жнуць жыта’) трэба клікнуць па слове *жытнікі* – яно зменіць колер на чырвоны.

Пасля выканання арфаграфічнага задання (знайсці ў вершы словы, у якіх звонкія зычныя аглушаюцца, падабраць да іх праверачныя словы) трэба клікнуць па словах *калодкавымі, дзед, дудкі, салодкія* – яны зменяць колер на сіні, пры гэтым арфаграмы будуць выдзелены чырвоным колерам, а справа з’явіцца праверачныя словы.

Слайд 16 (раздзел “Тэст для самаправеркі”). *Дыдактычная задача* – выканаць тэставыя заданні.

Вучні выконваюць тэставыя заданні. Для праверкі патрэбна клікнуць па квадратах са словам “Праверка” – з’явіцца правільныя адказы.

Слайды 17, 18 (раздзел “Папераджальны зрокавы дыктант”). *Дыдактычная задача* – напісаць папераджальны зрокавы дыктант.

Вучні знаходзяць у тэксце словы, напісанне якіх адпавядае правілу “Правапіс звонкіх і глухіх зычных”, тлумачаць іх правапіс. Клікнуўшы па словы **залева*, запісаным пад тэкстам, можна перайсці па перакрываючай гіперспасылцы да “Тлумачальнага слоўніка” (слайд 21). Пасля тлумачэння арфаграм трэба клікнуць па тэксце, каб на экране з’явіўся тэкст для спісвання (з прапушчанымі літарамі). Націснуўшы на кнопку “Праверка” () , вучні могуць правесці праверку выканання задання.

Слайды 19, 20 (раздзел “Тлумачальны зрокавы дыктант”). *Дыдактычная задача* – напісаць тлумачальны зрокавы дыктант.

Вучні спісваюць тэкст, рашаючы арфаграфічныя задачы. Націснуўшы на кнопку “Праверка” () , можна правесці праверку выканання задання.

Слайд 21 (“Тлумачальны слоўнік”). У “Тлумачальным слоўніку” раскрываецца семантыка слоў, выдзеленых у тэкстах практыкаванняў інтэрактыўнага модуля (пераход да слоўніка адбываецца па перакрываючай гіперспасылцы).

Слайд 22 (тэарэтычны матэрыял). *Дыдактычная задача* – узнавіць веды вучняў аб правапісе літар, што абазначаюць звонкія і глухія зычныя гукі.

Слайд змяшчае тэкст арфаграфічнага правіла, а таксама дазваляе перайсці да папярэдніх старонак інтэрактыўнага модуля.

Пасля завяршэння работы з інтэрактыўным модулем пры закрыцці акна SMART Notebook не трэба захоўваць змены, каб не змяніць змест старонак модуля (у адваротным выпадку ў файле захаваюцца праўкі, унесеныя карыстальнікам).

Выкарыстоўваць прапанаваны інтэрактыўны модуль можна і пры адсутнасці ў класе інтэрактыўнай дошкі. У гэтым выпадку выконваць заданні (ствараць, рэдагаваць аб'екты на старонцы, маніпуляваць імі) трэба з дапамогай курсора мышы.

Спіс літаратуры

1. Лемцюгова, В.П. Тапонімы распавядаюць : навукова-папулярныя эцюды / В.П. Лемцюгова. – Мінск : Літаратура і Искусство, 2008. – 416 с.

Наталля БЫСТРАКОВА,
Вольга ЗЕЛЯНКО,
Ірына ТУРЧАНКА.